

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.11.2023
Kabul Tarihi: 25.12.2022
Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.11.2023
Accepted date: 25.12.2023
Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Schopenhauer Felsefesinde İstencin Reddi: Ahlak*

Repudiation of the Will in Schopenhauer's Philosophy: Morality

Melike AYHAN

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Felsefe ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi
melikeayhan.1907@gmail.com,
0000-0003-4598-6574

Öz

Schopenhauer'ın ahlak öğretisi, kendinden önceki filozoflardan farklı bir felsefi temele dayanır ve özgün bir değere sahiptir. Bu öğretiyi, hayatından izler taşıyan genel felsefesiyle bağlantılıdır. Genel felsefi görüşünü özneyi ve nesneyi de kapsayan "tasavvur" anlayışı ile "istenç gücü" kavramı üzerine kurmaktadır. Schopenhauer'a göre dünya tasavvurdur ve görünür dünyadaki her kuvvet istencin bir ifadesidir. Buna paralel olarak Schopenhauer, ahlak alanının da fenomenal alanla ilişkili olduğu savındadır. Bundan dolayı mutlak ilkeler görüşüne karşı ampirik bir görüşe yer verir. Schopenhauer'a göre ahlak, kişisel çıkar ve bencillikten bağımsız bir insan eylemini yaşamsal bir ilkeye dayandırmaktır. Bencillikten uzak böyle bir davranışın ifadesi ise "merhamet" tir. Yalnızca kendimizi bir başkasının yerine koyarak ve o kişiyle özdeşleşerek bir başkası için iyi bir eylem gerçekleştirebiliriz. Merhamet kavramı, Schopenhauer'ın ahlak felsefi öğretisinin temelidir ve istencin doğurduğu bencillik ile kötülüğü ortadan kaldıracak şey, bu durumda merhamet olacaktır. **Anahtar Kelimeler:** Schopenhauer; İstencin; Ahlak; Merhamet.

Abstract

Schopenhauer's teaching of morality is based on a different philosophical basis than the philosophers before him and has an original value. This teaching is linked to his general philosophy, which bears traces of his life. It builds its general philosophical view on the concept of "will power" with the concept of "envision", which includes the subject and the object. According to Schopenhauer, the world is the envision and every force in the visible world is an expression of the will. In parallel, Schopenhauer argues that the field of morality is also associated with the phenomenon field. Therefore, it gives an empirical view against the view of absolute principles. According to Schopenhauer, morality is to base a human act independent of personal interest and selfishness on a vital principle. The expression of such unselfish behavior is "mercy". We can only take good action for someone else by putting ourselves in someone else's place and identifying with that person. The concept of compassion is the underlies of Schopenhauer's philosophical teaching of morality, and it will be mercy in this case that will eliminate evil with the selfishness that wanting. **Keywords:** Schopenhauer; Will; Morality; Mercy.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

*Bu çalışmanın esasını Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı bünyesinde tarafımızca hazırlanmakta olan "Schopenhauer'ın Merhamet Etiği" adlı yüksek lisans tezi oluşturmaktadır.

Giriş

İnsan doğasına ilişkin araştırma ve teoriler, her dönem kendini yinelemekte ve geliştirmektedir. Bundan dolayı karşımıza iki türde insan hayatını anlamlandırma ve yaşam tarzını belirleme sorunu çıkar. Bunlardan ilki insanı tür bakımından ele almak ve tıpkı hayvan ile bitkilerde olduğu gibi temel gereksinimlerini incelemek, özünü belirleyip ortaya koymaktır. Diğeri ise insan doğasının farklı olduğunu, buna bağlı olarak insanın karakteri vasıtasıyla dünyayı anlamlandırmasıdır. Bedensel görüntü ile birlikte insanda, tıpkı hayvanlarda olduğu gibi temel güdüler mevcuttur. Bunlar yaşamın idame ettirilmesi için bedensel ihtiyaçlar şeklinde tezahür edilir. Fakat insanın akli iradesi, düşünen bir varlık olması onu diğer canlılardan farklı kılan bir ayrımı da beraberinde getirir. Öyle ki bu akli yetkinlik insanı, eylemlerinde sorumlu kılmaktadır.

İnsan yalnızca görünüm itibarıyla fenomenal alanda yerini almaz, o tür bakımından daha fazlasıdır. Düşünen bir varlık olması insanı yaşam mücadelesinin çok daha ötesine taşımaktadır. Her ne kadar tür bakımından aynı olsak da bizi biz yapan özelliklerimiz, kişiliğimiz, beni ben yapan ve diğer insanlardan ayıran şeydir. Schopenhauer’da insan algısı, hayatı anlamlandırmasıyla bir bütündür. Schopenhauer (2014)’a göre insan dünyaya bir şekilde fırlatılmıştır ve doğmadan önce nasıl ise ölümden sonra da öyle olacaktır. Hayat bu doğum ile ölüm arasındaki mesafeden ibarettir ve dünya istencin kendisidir. Hayatın herhangi bir nihai amacı yoktur ve dolayısıyla insanın da bir varoluşsal amacından bahsetmek yersizdir. Peki, bu istenç nedir?

İstenç, Schopenhauer felsefesinde yaşamın özüdür. Bu hakiki öz, aynı zamanda tüm kötü eylemlerin hareket noktasıdır. Yaşamın kendisini bu öze indirgeyen Schopenhauer, istençten pay alan her eylemin bencil yapısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kişinin yalnızca var olan istencinden yola çıkarak kendi benini –menfaatini- düşünmesiyle sonunda ıstırap ve can sıkıntısına dönüşecek olan bir döngüyü oluşturur. Buradan hareketle Schopenhauer’ın ahlak anlayışını anlamak onun genel felsefesinin sistemli olmasından geçer. Bundan dolayı ilk olarak bu çalışmada incelenecek olan kısım Schopenhauer’da insanın varoluşsal konumuyla dış dünya algısıdır. Bu bölümde insanın varoluşuna ilişkin doğası ele alınacaktır. İnsanın varoluş özünün yanında, dış dünya bilgisi ile yaşamı anlamlandırma konularına da değinilecektir. Daha sonra bu bölümün alt başlığı olan *Tasavvur Olarak Dünya* bölümünde ise Schopenhauer’da hakiki öz olan istenç kaynaklı dış dünya algısı irdelenecektir. Akabinde istencin kontrolü ve bunun idrakine varıp reddedilmesiyle beraber ahlak alanına geçiş yapılacaktır.

Schopenhauer’da İnsanın Varoluşsal Konumu ve Dış Dünya Bilgisi

Schopenhauer’a göre, varoluş özümüzün ardında yatan ruhani veya cismani bir yaratıcı töz mevcut değildir. Bundan dolayı Schopenhauer (2010, s. 40)’a göre, “hayat esas itibarıyla bir yokluk, sıkıntı, zaruret ve çoğu kez sefalet durumudur, herkes hayatı için savaşmalı ve

mücadele etmelidir.” Bu bakımdan hayata aksettirilecek bir anlam ve değer söz konusu değildir. Buna ilişkin Antik Yunan filozofları, hayatın nihai amacının *mutluluğa ulaşmak* olduğunu ileri süren öğretiler geliştirmişlerdir. Lakin mutluluğu amaç haline getiren düşünce sistemi aslında derin acıların kaynağı olabilir. Bunun nedeni ise tek bir duygu durumunun amaç haline getirilmesi diğer duygu durumlarını yok saydığı gibi sabit bir bakış açısı geliştirmesidir; nitekim hayatın ne getireceği meçhuldür. Bunun yanında her insanda mevcut olan istencin tekrarlanmasıyla beraber oluşan tutsaklıktan dolayı mutlu bir hayat ütopiktir. “İnsanın erişebileceği en iyi, en fazla şey bütün insanlığın hayrına olacak bir işte ve bir yolda ezici talihsizliklere, bunaltıcı güçlüklerle karşı mücadele eden ve her ne kadar eline sadece önemsiz bir ödül ya da hiçbir şey geçerse de sonunda bundan galip çıkan kimsenin yaşadığı gibi, kahramanca bir hayattır” (Schopenhauer, 2010, s. 60-61). Dolayısıyla yapılması gereken mutluluğu hedeflemek değil acıdan kaçınmaktır, diğer bir deyişle daha az acıyı yaşamaktır. Bunun yanı sıra “gerçek olan sadece şimdide mevcuttur, geri kalan her şey düşünce oyunundan ibarettir” (Schopenhauer, 2010, s. 65). Öyle ki şu anda var olduğumuz fakat ölüm gerçeği ile birlikte bir an sonra olmayacağımız bir yaşamı ciddiye almak anlamsız bir tutum olacaktır.

Kant’ın *kendinde şey* diye ifade ettiği görünenin özü olan hakiki bilgi, Schopenhauer’da istenç kavramına tekabül eder. Schopenhauer’ın bu istenç kavramı, fenomenal dünyayı oluşturur. Tıpkı Kant’ta olduğu gibi Schopenhauer’da da bu hakiki öz, bir salt soyutlamayı ifade eder. İstenç zamana ve uzama tabi değildir, bir nedeni de yoktur. Fakat Kant felsefesinde kendinde şey bilinemez iken istenç, dürtü ve isteklerle belirlenim kazanıp bilinebilmektedir. Aynı zamanda bilincin nesnesi haline gelen bu görünür tasavvurlar bilmenin konusu olur. “Ne var ki, bilen insan sadece bilen bir varlık değildir; o, isteyen bir varlık, şunu bunu isteyen bir varlıktır da” (Kuçuradi, 2019, s. 8). Bundan dolayı o insanın eylemi ve istenci kişiliğinin bir göstergesi haline gelir. Tek bir insanın istençleri, o insan kişiliğini ortaya koymaktadır. Schopenhauer’a göre insan bir şeyi istediği için yapmaktadır. Burada bahsi geçen insanın istediği için yapması durumu, hür iradesiyle yaptığı anlamına gelmez, aksine zorunlu bir istenç söz konusudur. Kendi doğası gereği istenci belirlenir ve nesneleşen istenç, bireyin bilgi algısında bütünleşir.

Descartes’tan beri süregelen dış dünyanın varlığına ilişkin doğru bilgi sorunu ise insanın bilgi edinme probleminin yönünü değiştirmiştir. Bundan dolayı ortaya konulan dış dünyanın bilgisine ulaşmadaki deneyimci yönetime karşı Kant, bilgi alanını fenomenal ve numenal alan olarak ikiye ayırmaktadır. Bu bakımdan Schopenhauer, algı ve deneyim vasıtasıyla elde ettiğimiz fenomenal dünyanın bilgisine ulaşmanın, hakiki bir bilgi sayılmadığı savı ile Kant’ın fenomenal dünya algısı görüşüne paralellik gösterir (Uğurlu, 2016, s. 384-385). Platon’un idealar âlemi olarak adlandırdığı mutlak bilgiler alanı daha sonra Kant’ta görünenin ötesinde bir öz gerçekliği barındırır. Bundan dolayı fenomenal dünyanın sınırları içinde hakiki bilgiye ulaşamamasının aksine Schopenhauer, kendi felsefi görüşünde dünyanın salt bilgisine erişme

durumunu ortaya koymaktadır. Schopenhauer (2020, s. 70)'a göre bu hakikat, idrak eden özneye bağlı olan nesnelere algısıdır, bir diğer ifadeyle dünyanın tasavvur olduğunun mutlaklığıdır.

Schopenhauer'da algılayan özneye bağlı olan dış dünya bilgi temellendirmesi, Batı felsefesinde ilk olarak Berkeley ile ortaya atılmıştır. Öyle ki Berkeley, dış dünyadaki cisimlerin varlıkları ve temellendirmeleri konusunda ampirist idealist bir tutum sergilerken, algıdan bağımsız bir varlıktan bahsetmenin mümkün olmadığını ve nesnelere özünün algılayan özneye bağlı olduğunu ileri sürer. Berkeley (2018)'e göre, bir şeyi gerçek duyumu olmaksızın görmenin ya da duyumsamanın olanaksız olduğu gibi, duyulur bir şeyi ya da nesneyi düşüncede onun duyumu ya da algısından ayrı olarak kavramak da olanaksızdır. Dolayısıyla nesne ile duyum -algı- aynı şey olarak görüldüğü için birbirlerinden soyutlanamazlar. Yine Berkeley (2018, s. 68)'e göre; "Biz idealerin sürekli art arda geldiğini algılarız ve bundan dolayı, bu idealerin bağlı oldukları onları üretip değiştiren bir neden vardır." Bunun nedeni daha önceden bahsedildiği üzere bir nitelik yahut idea olamayacağı için, bu bir etkin tin ya da zihnin varlığıdır. Bu görüş aynı zamanda, metafizik sentetik nedensellik ilkesini temellendirir. Bu bakımdan fenomenal dünyada her değişimin bir nedeni vardır ve bu neden görüngüsel değildir.

Fenomenal dünyanın yani görünür dünyanın ötesindeki öz gerçekliğin bilgisini araştıran ve temellendiren bu bilgi türü, apriori yargıları içermektedir. Bunun yanında "metafizik bilginin temeli ve hareket noktası, bütün diğer bilgi çeşitlerinde olduğu gibi, gerçek dünya yani görüntüler dünyası olan deneyim vasıtasıyla edinilen bilgidir" (Kuçuradi, 2019, s. 16). Diğer bilgi çeşitlerine nazaran tek tek olayların ve şeylerin bilgi kapsamı yerine tümel bilgisini, dolayısıyla dünyanın gerçek özünün bilgisini amaçlar (Kuçuradi, 2019, s. 16). İnsanın isteyen ve bilen yanından bahseden Schopenhauer, bu özelliğin insanı metafizik bilgi türüne götüreceğini savunmaktadır. Şöyle ki, insanın nedensel zincir içindeki sınırlarının ortadan kalkması ile beraber görünenin ötesindeki hakiki gerçeklik, metafizik bilgidir.

Nedensel sınırlarından kurtulan insan, dünyayı bulunduğu noktadan bağımsız bir bütün olarak algılar. Bu hakikati kavramayı sağlayan metafizik bilgi, Schopenhauer'da deneyim dünyası içinde bilinir. Kant felsefesinde özel bir alanda inşa edilen fizik ötesinin bilgisi, Schopenhauer felsefesinde algılar dünyasında insan bilgisine dâhil olmaktadır. İnsan bu bilgi türüne kendi bilen ve isteyen yanının oluşturduğu deneyimleri ile ulaşır. Bundan dolayı kendi istençlerinin altında yatan mutlak özüne, bu istenç bilgisinden yola çıkarak ulaşmaktadır.

Schopenhauer (2019, s. 33)'a göre; "İnsan davranışında etik önemin metafizik olarak anlaşılması, başka bir deyişle fenomenal var olmanın ötesine geçerek sonsuzluğa ulaşmak ama bu gerçeğin sunumunun kural ve görevin emir ve uyumu ile açıklanması, onun (etiğin) bir parçası değildir." Dolayısıyla ahlak alanı bu tür kavramlarla bağdaştırılmamalıdır, nitekim ahlak alanının Schopenhauer felsefesinde daha değerli ve içsel önemi mevcuttur.

İnsan varoluşu gereğince, doğuştan getirdiği karakterine uygun yaşamını sürdürme

mücadelesinde kendini bulur. Hayattaki bu çabası, kendi doğasına uygun olanı istemek ve bu yolda bilgiyi kullanmaktır. Ancak kendi içsel ve dışsal deneyimiyle kendini tanımlayan ve tasavvurlarını bilen insanın bunları değiştirme fırsatını da yakalamış olması söz konusudur. Nitekim istencin sonu gelmez ihtiraslarını kavrayan insan, bu doğrultuda bilincin aydınlatılmasına yönelik kazanımlarını elde etmektedir. “Dolayısıyla bilincin yokluğu, içinde kötülük barındırmayan bir durum olarak bilinip, öyle olduğu kabul edilir” (Schopenhauer, 2012, s. 58). Bilincin insana yüklediği mesuliyet bilhassa onu eylemlerinde diğer canlılarla olan etkileşiminde sorumlu kılar. İstencini kıran insanın elde ettiği irade özgürlüğü ile birlikte ancak kişi etik bir yaşam sürdürür.

Tasavvur Olarak Dünya

İstencin fenomenal dünyadaki tezahürü, sebep-sonuç ilişkisi oluşturmasını ve algının da buna bağlı olmasını sağlar. Bundan dolayı herhangi bir algının olasılığı, temel olarak nedensellik yasasının idrakine bağlıdır (Schopenhauer, 2020, s. 83). Dış dünya algısının yalnızca duyulara bağlı olmadığını belirten Schopenhauer, duyu organlarının sadece bu süreçte bir ön zemin hazırladığını ve algıya veri sunduğu gerekçesiyle, öznenin bu verileri kullanıp dış dünyayı tasavvur etmesini bağdaştırmaktadır. Diğer yandan yalnızca duyular aracılığıyla bir dünya algısının tasdiki bizleri materyalist bir anlayışa götürür, yani varlıkların özünün madde olduğu savına. Bilakis özne idraki dışında bir maddenin varlığından bahsetmek Schopenhauer için olanaksızdır. Böyle bir ampirik algının zihinselliği, transandantal idealist bir tutumu doğurur. Kant ve Berkeley’de görülen nesne temellendirmesi, zaman ve mekânın uygun koşuluyla özne idrakine dayanır. Schopenhauer’ın da dış dünya algısı, nesnelere ancak öznenin tasavvuruna bağlı olarak şekillendiği görüşü ile Kant ve Berkeley’in görüşlerine benzerlik gösterir. Schopenhauer’a göre madde nedenselliklidir ve başka herhangi bir özü mevcut değildir, zaman ve mekân yoluyla öznedeki anlam kazanır.

Bir önceki paragrafta ele alınan idrak ya da diğer bir ifadeyle deneyim ile tasavvur edilen dış dünya algısının yanında, bir de soyut tasavvurlar mevcuttur. Sezgisel tasavvurlar hayvanlar ve insanların ortak yanı iken, soyut tasavvur olan kavramlar yalnızca insana has bir tasavvurdur. Bunun sebebi ise, aklın bilgiyi kavramlaştırması neticesiyle dünyada akıl sahibi varlık olan insanın bir özelliği olmasındandır. “Kavram, açık bilinci ve muhafazası sözcüğe bağlı olan bir tasavvurdur” (Schopenhauer, 2014, s. 38). Nitekim kavramlar vasıtasıyla dil ile gelişen, insanlar arası iletişimin temeli oluşturulur. Aynı zamanda soyut tasavvurlar ile bilgi edinilip, farklı bakış açıları geliştirecek birçok kavram çeşitliliği de içerisinde barındırır. Böylece insanın yaşamda uzun süreli dünya tasavvuru sağlanmış olur.

İstencin Kontrolü

İstencin yaşamda kendini özgürce ifade edişi, aracı tezahürlerinin özgürlüklerini yok saymaktadır. İşte burada bahsi geçen yaşam istencinin onayı; sonsuz istencin kendini yaşamda var etmesi ve bu istenç özgürlüğünün ise canlılardaki olumsuz duygulara bağlı kalarak

eylemlerinde yansıttığı görülür. Aksi takdirde bunun iyi kavranmaması Schopenhauer felsefesinin temellerinin doğru anlaşılmasına ve yorumlanmamasına sebep olur. Nitekim kavramsal yönünden bakıldığında yaşam istencinin onaylanmasının olumsuzluğu, intiharı çağrıştırmaktadır. Oysaki Schopenhauer’da intihar doğru bulunan bir davranış değildir ve burada üzerinde durulan, kendinde şey olan istencin yaşamda son bulmasıdır. Bu da istencin kendini yansıttığı fenomenal dünyada temellendirilir. Şimdi, bilhassa önemli olan bu açıklamadan sonra istiyor oluşumuzun tasdikine dönecek olursak; istence hizmet etmek amacıyla ortaya çıkan tasavvur olarak dünyanın idraki ile beraber tezahür eden fenomenal dünya, istencin yaşamdaki nesneleşmesini oluşturur ve nitekim “yaşam, istemenin tasavvuru için temsilidir” (Schopenhauer, 2020, s. 408).

Hayatın bu sonu gelmez yanılsamalarının farkına varan ve daha da ötesinde istemesini (istiyor oluşunu) yadsıyan kişi, hayatın boşluğunun ve anlamsızlığının farkındalığıyla bir yokluğa geçişi yaşamaktadır. Artık sonu gelmez bencil arzulardan doğan ıstırapların idraki ile istenç yadsınır. Bundan dolayı insan, benine olan doyumsuzluğunun yokluğu ile tasaları dindirir. Nitekim korkular ve sefalet yaşam istencinin onaylanmasından meydana gelmektedir (Schopenhauer, 2010, s. 93). İnsandaki istencin tezahürünü dolaylı nesne olarak yerine getiren beden, bu bakımdan Schopenhauer için bu onaylanmanın en önemli görevini görür. Bu da üreme ile beraber bir başka bedende istemenin kendini özgürce ifade edecek olmasıdır. Türün devamlılığı, yaşama arzusunun özlemini duyduğu bireyi tam olarak ortaya çıkarır (Schopenhauer, 2019, s. 15). Üremenin devamlılığından önce insandaki istemenin tezahürünü oluşturan bedenin, bu istemelerini kırmasıyla ruhun dinginliğine erişme olanağını sağlar.

Bir insanın diğeriyle olan ahlaki ve düşünsel farklılığı doğuştan getirdiği karakteriyle ilişkilidir ve varoluşunun getirdiği bu hakiki özünü dış eylemlerinde yansıtır (Schopenhauer, 2009, s. 64). Dolayısıyla insanların ahlaki farklılıkları doğuştan getirdikleri karakterine dayanır. Nedensellik sınırında kendini yansıtan içsel doğanın bu davranışları, bulunduğu konumun dışına çıkarak zihnin, geneli olduğu gibi idrak etmesiyle başlar. Daha detaylı ifade etmek gerekirse; insanın doğuştan getirdiği içsel doğası ile kendini önemli görmesi, bencil yapıya bürünmesini sağlar. Bunun yanında yaşadığı toplum ve yaşayış tarzı ile beraber bu ahlaki farklılık daha da pekiştirilir. Tüm bu insanın nedensellik sınırı içindeki kimliğini oluşturan yapı, kişinin ahlaki davranışlarını ve tasavvurlarını meydana getirir. Tüm bu düşünsel ve ahlaki farklılıklar ile geçmişten günümüze yaşanan acı olayların ve sonu gelmez ihtirasların temelinde istencin insandaki yaşamı ve körlüğü yatar. Öyle ki istencin en yüksek basamağını oluşturan insanın kendi de başta olmak üzere tüm dünyaya olan hükmetme isteği ve ıstırapı bunun sonucudur.

Nedensellik sınırı içinde insanın özgür seçimleri yalnızca tanım olarak kalmaktadır ve bu anlamda insanın özgürlüğünü elde etmesi ancak istencin reddi ile mümkün olabilir. Çünkü mutlak anlamdaki bir özgürlük yalnızca kendinde şey olan istence aittir. İnsanın bu konumda

yapabileceği kendinde olan içsel doğasını tanımak ve yadsımaktır. “Yaşam isteğinin reddi, istemenin tezahürde ortaya çıkan tek özgür edimidir” (Schopenhauer, 2020, s. 562). Bundan dolayı bu edimi ortadan kaldırmak dış dünyayı olduğu gibi tüm yalınlığıyla idrak etmek ve kendi benini inşa etmek demektir.

Burada istencin inkârı ile beraber ahlak alanına geçişin temeli söz konusudur. Nitekim insan doğuştan getirdiği zorunlu istençlerinin boyunduruğu altında olan karakterini deneyimleri yoluyla tanımlayabilmekte ve kısmen de olsa yadsıyabilmekteydi. Özgürlüğünü ancak bu şekilde ele alabilir; kişiliğini askıya alarak. Bu durumda insan, akli yetisi ile beraber elemelerinin daha fazla olmasının verdiği dezavantajının yanında yine akli sayesinde bu durumun ortadan kaldırma avantajını da sağlayacak olan idrakin aydınlatılmasıdır. Dolayısıyla bu vesileyle dünya ona istenç olarak değil, olduğu gibi tüm yalınlığıyla görünecektir. Bu sayede istencini kontrol altında tutabilecek ve istencin getirdiği acıyı da en aza indirgemiş olacaktır. Artık doğuştan getirdiği istencinin esiri olmayan insan, bu sayede başka insanları da oldukları gibi görebilecektir. Hatta onları anlayabilecek ve istencinden dolayı çektikleri acıyı hissedebilecektir. Burada da istencin kontrolü ile birlikte ahlakın temeli atılır.

Schopenhauer’da Ahlak

Schopenhauer’a göre ahlakın ilgilendiği tek alan, istencin insandaki davranışlar ile kendini yansıtmasıdır. Ahlak tarafından değerlendirilen bu yansımalar kişinin kendi istencini yüceltip, bir başka bireyin istencini yok sayma durumuyla bireyler arası çatışmayı işler. Bundan dolayı Schopenhauer için ahlak, “haksızlık yapmaya meyilli olan isteme ile ilgilidir” (Schopenhauer, 2020, s. 494).

Kişinin kendi istencine göre eylemleri ve kendi benine olan düşkünlüğü ile oluşan bencil yapısı, diğer insanlar ile arasına duvar örmesi demektir. Yaşanılan ıstırapların da kaynağı olan bu durumun ortadan kalkması ahlaki alana bağlı kılınır. Schopenhauer’ın şu satırlarından bu durumun izahını anlamak mümkündür; “Her kim ki varlıklarla açık bir idrak ve gönülden bir inanma duygusu yoluyla bağlantı kurar ve o varlıklara salt kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşmaz, işte o kişi ahlaki bir yola girer ve ebedi kurtuluşa erer” (Schopenhauer, 2017, s. 57). Nitekim insanın bu istenci yıkması -daha doğru ifade ile izah etmek gerekirse istencini susturması- ona bu kurtuluşu sağlar.

Kişide mevcut olan istencin çeşitli güdüler sonucu ortaya çıkardığı bu davranışların çözümü, bizleri istencin ne olduğuna götürür. Schopenhauer felsefesinin temel yapı taşı olan istenç yani tek töz, kişilerin ahlaki davranışlarındaki uyumsuzluğun nedeni olduğundan dolayı aslında tüm kötü şeylerin kaynağıdır. İnsanın yaşadığı tüm ıstırapların ve can sıkıntısının temelinde istencin özgürce varoluşunu devam ettirmesi yatmaktadır. Schopenhauer (2017, s. 19)’a göre genel itibarıyla adaletsizlik, insafsızlık gibi durumlar insanın davranış biçiminde görülür. Schopenhauer için tüm bu yaşananlar insanın insana yaptığı haksızlıktan ve kötücül istencinden meydana gelir. Gerek kendi yaşamımızdan gerekse sosyolojik ve tarihsel

süreçlerden dünyadaki olay örgüsünün her dönemde kendini farklı tezahürlerde yansıttığı gözlemlenebilmektedir. Buradan yola çıkarak problemin temel kökenine inmek teorik olarak sistemi idrak etmeye yol açar.

“Ahlak sadece istemle ilgilidir” (Schopenhauer, 2014) ve ahlak açısından dış dünya yalnızca istenci etki edip etmemesiyle bir gerçeklik kazanır. Bundan dolayı dışsal bir gücün, istenci tecelli etmesinde herhangi bir rolü yoktur. Schopenhauer, dış güçlerin ahlak sistemini oluşturmada uyguladıkları ilkelerin, mevcut olan istenci dizginleyemeyeceği kanaati ile geçersiz olduklarını ifade eder. Öyle ki, *istiyor oluşun* nesnesi dışarıda olabilir fakat istenç edimi öz bilinçten kaynağını alan, buradan bir eyleme dönüşen süreçtir. Bu yüzden Schopenhauer için ödül-cezaya dayalı sistemlerinin ahlaki açıdan bir değeri yoktur.

Schopenhauer (2017, s. 79)’a göre her bir davranışın ortaya çıkmasının kökeninde rahatlık ve acı yatmaktadır. İnsan davranışını belirleyen bu iki köken aynı zamanda isteme duygusunu harekete geçiren şeylerdir. Bu iki kökenin davranıştaki emeli, kişinin benine fayda sağlamaktır. Şimdi, bu durumda karşımıza yanıtını bekleyen şu soru çıkmaktadır; Temelini acı ve rahatlıktan alan bir davranışın herhangi bir ahlaki değeri var mıdır? Schopenhauer için bunun yanıtı, eylemin bir başkasını etkileyebileceğini göz önüne alan durumlarda ancak ahlaki bir değerden bahsedilebilmektedir. Onun dışında temelini acı ve rahatlıktan alan eylemlerin ahlaki boyutta bir değeri varsayılamaz. Burada bahsedilen başka bir beni anlama, Schopenhauer için idraktır (Schopenhauer, 2017, s. 81). Başka bir deyişle, kişinin kendinden başkasını anlama, onunla arasında bir bağ oluşturma serüvenidir. Bu bağın oluşumu, istencin getirdiği bencillik duygusunu da köreltecek olan şeydir. O halde burada ele alınan bir beni anlama neyi ifade etmektedir? Nasıl oluyor da bir başka beni anlayabiliyor ve hissedebiliyoruz? İşte Schopenhauer’ın bütüncül felsefesinde sorunun etik ilkesi bu fenomene dayanır: O da “merhamet” tir. İnsan davranışının kökeninde olan acı ve rahatlık, merhamet fenomeni ile bir anlam kazanır. Artık eylem sonucunda ulaşılan acının ve rahatlığın bir gayesi ve anlamı vardır. Başka bir kişinin acısı merhamet duygusu vasıtasıyla idrak edilir.

Kendi istencinin esareti altında olmayan diğer bir deyişle istencini reddeden insan, hakiki özü idrak ettiğinde kişiler arası bencil yapı ortadan kalkacaktır. Bundan dolayı bütün varlıkların ortak acı duygusunu idrak eden insan, egoizmi yener ve istencini aydınlatır. Dolayısıyla merhamet duygusu insanın bir başkasına karşı yabancılaşmasını önleyip yakınlaşmasını, kendi ıstıraplarından yola çıkarak bir başkasını anlamasını sağlar. Yalnız burada bahsi geçen insan, bilincin idraki ile istencini yadsıyan ve bundan dolayı dünyayı kendinde yenen insanın erişebileceği bir konumdur. Nitekim karakter doğuştan gelmektedir ve değişmez; bunun idraki ve yadsıması olmadığı sürece bencil istençler kişinin eylemlerinde kendini var eder. Buna göre buradaki esas olan nokta idraktır. Kendinde şey olan istencin tezahürlerinin özünün idraki, insanda her türden istencin reddiyle sonuçlanır (Schopenhauer, 2020). Netice itibarıyla artık eylemlerinde bir ahlaki değer ölçütü vardır.

Schopenhauer ahlakında idenin bilgisiyle metafizik bilgiye erişen insan, nedensellik bağlarının dışına çıkmasıyla bir özel konum elde eder. Bu nedenle Schopenhauer ahlakının tek ilkesi olan merhamet, metafizik bir temele dayanmaktadır. “Gerçekten ve dolaysızca etiğin dayanağı, sadece kendisi de kökensel olarak etik olan, etiğin materyalinden -istemedен- inşa edilmiş olan metafiziktir” (Schopenhauer, 2021, s. 230). Dolayısıyla dünyanın ikili yanını (isteme ve tasavvur olarak) gören insan, bu metafizik bilgiyi görünür yaşamda mümkün kılmaya -oldurmaya- çalışır.

Sonuç

Schopenhauer’ın istenç olarak gördüğü şey dünyanın özüdür. Bu varoluşsal öz kendini nesneleşme basamağında gösterir. Algılanan her nesnenin özünde, bu istençten pay aldığını bilmek mümkündür. Schopenhauer bu bilgiye ulaşmanın yolunu ilk olarak deneyimsel sürece bağlar. Tek tek olaylardan hareketle ulaşılan sonuç bizleri kendinde şey olan istencin bilgisine götürür. Başka bir deyişle eylemin kaynağı –hareket ettirici unsuru- olan şeye ulaştırır. Yaşanılan her döngünün sonundaki ıstırap ve can sıkıntısı işte bu istencin kendini var etmesi ve varlığını ortaya koymasından kaynaklanır. Bununla beraber istencin kendini fenomenal dünyada var etmesi, her bir nesnede farklı oranlarda varlığını sürdürmesi demektir. Bundan dolayı Schopenhauer, bu istencin varlığını ortaya koyduğu en yüksek nesneyi insan olarak ifade eder. Çünkü insan ancak bu istencin farkına varıp, derin acıları yaşayabilmektedir.

İnsanın bu varoluşsal konumu, onu hem doğuştan getirdiği istenciyle acı çekmesine hem de bunu idrak edip reddederek eylemlerine yön vermesini sağlar. Schopenhauer’da istencini bilen kişi, aynı zamanda doğuştan getirdiği kişilik özelliklerini bilir. İnsanın elde ettiği dış dünya ve kendi istencinin bilgisi, metafizik bir bilgidir. Schopenhauer’da deneyim ile başlayan bu tümevarım yöntemi, kişiyi istenç tezahürlerine sevk eder. Bu aydınlanma ile metafizik bilgiyi elde eden insan, seçimlerinde hür olmadığını ve istencinin boyunduruğu altında kaldığının farkına varmaktadır.

İstencin tezahürleri aracılığıyla kendini yaşamda var etmesi demek insanın yalnızca kendi istencine hizmet edip bir başkasının varlığını hiçe sayması demektir. Schopenhauer bu durumu, kişinin bencil yapısını var etmeye çalıştığını diğer bir ifadeyle benine olan düşkünlüğünü eylemlerinde sürdürdüğünü söyler. Bundan dolayı kişi, her eylemde yalnızca kendi istencine hizmet eder. Hep daha fazlasını isteyen ve bununla yetinmeyen insanın kör istencine hizmet etmesi, sonunda geçici mutluluklara ve derin acılara yol açar. Bu durumda yapılacak olan nedir? Görüldüğü üzere Schopenhauer’da bunun cevabı ahlak alanıdır. Özel bir yere sahip olan bu alan istencin reddi ile mümkündür.

Ahlak alanı, istencin getirdiği kötülüğü de bencil yapıyı yıkarak insanlar arasındaki görünmez duvarları ortadan kaldırır. İstencini bilen ve bunu reddeden insanın kendi benini yeniden inşa etmesi, dış dünyayı istençten arındırılmış şekliyle görmesini sağlar. Bu sayede kişi bir başkasının acılarını anlayabilecek ve bağ kurabilecektir. İstencin doğurduğu acılar, yine

kişinin kendisinden yola çıkarak bir başkasının acısını duyumsamasıyla ahlak alanını oluşturur. Schopenhauer'ın bu bütüncül felsefesi, temelini istençten alan ve tekrar istencin kontrolü ile bir başka alanın varlığını içinde barındıran bir öğretiyi oluşturur.

Schopenhauer'da istencin askıya alınması ile beraber ahlak alanı tek bir ilkeyi içinde barındırır, o da merhamettir. Merhamet ahlakın mihenk taşıdır. Schopenhauer yalnızca merhamet duygusundan pay alan eylemleri ahlaki olarak görür. İstencin kontrolü ile dünyayı kendinde yenen insan, başkalarını anlayabilmekte ve merhamet duyabilmektedir. İşte bu döngü Schopenhauer'ın ancak istencin inkârı ile var olan ahlak alanını oluşturur.

Kaynakça

Berkeley, G. (2018). *İnsan Bilgisinin İlkelerini Üzerine Bir İnceleme*. (L. Özşar, Çev.) İstanbul: Biblos Kitabevi.

Kuçuradi, İ. (2019). *Schopenhauer ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Schopenhauer, A. (2009). *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2010). *Hayatın Anlamı*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2012). *Ölümün Yokluğu*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2014). *Bilim ve Bilgelik*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2014). *İnsan Doğası Üzerine*. (E. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Oda Yayınları.

Schopenhauer, A. (2017). *Merhamet*. (Z. Kocatürk, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.

Schopenhauer, A. (2019). *Ahlakın Temeli*. (B. Oral, Çev.) Ankara: Tropikal Kitap.

Schopenhauer, A. (2019). *Aşkın Metafiziği*. (B. Yalçınkaya, Çev.) İstanbul: Zeplin Kitap.

Schopenhauer, A. (2020). *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*. (A. O. Aktaş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Schopenhauer, A. (2021). *Doğadaki İsteme Üzerine*. (A. O. Aktaş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Uğurlu, A. (2016, Şubat). Batı Felsefesi Bağlamında Schopenhauer'a Göre Akıl ve Hakikat. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 381-395.